

Phan Đình Phùng (1847 - 1895)

Tác Giả: Saigon Echo s̄ u t̄ m
Thứ Hai, 27 Tháng 9 Năm 2010 13:54

Phan Đình Phùng (chữ Hán: 潘廷福, 1847[1] - 1895) hiều: Châu Phong, là nhà thơ và là lãnh tụ cuộc khởi nghĩa Hương Khê trong phong trào Cần Vương chống Pháp cuối thế kỷ 19 trong lịch sử Việt Nam.

Phan Đình Phùng

Thân thế

Phan Đình Phùng

Phan Đình Phùng sinh ra và lớn lên tại làng Đông Thái, huyện La Sơn (nay là xã Tùng Lĩnh, huyện Đức Thọ), tỉnh Hà Tĩnh, trong một gia đình nho học. Cha ông là phó bảng Phan Đình Tuyển, các bác ông là chí sĩ Phan Đình Thông và cố nhân Phan Đình Thuật; chú ông là phó bảng Phan Đình Vãn.

Nội quan trọng

Năm 1876, Phan Đình Phùng đỗ cử nhân. Năm sau (1877), ông thi đỗ u đình nguyên tiến sĩ, đỗ cử bảng làm tri huyện Yên Khánh (tỉnh Ninh Bình). Do ông đánh đòn công đồ Trại Lọc (tức gọi là công Sáu), vì ông này hay nói thơ đả kích dân, nên ông bị triều đình bắt tội, triều đình huy động quân Huân, sung chức Ngõu đô sát viên.

Tội triều đình, ông tố cáo nhiều vụ khuếch trương, nên có lệnh đả công vua Tự Đức khen là "thần số cứu bắt phát, Phùng Phùng nổi phát" (việc này đã lâu không ai phát giác ra, nay giúp Phùng mới phát hiện đả công)[2], nên càng nổi tiếng và tính công trọng.

Năm 1882, ông dâng sớ đàn hạch tội vua Nguyễn Chánh và việc "ng binh bắt viên" (cầm quân mà ngi yên, không đi tiếp viên) khi quân Pháp tiến công thành Nam Định và việc việc "chống quan tâm dân tình Bắc K".

Năm 1883, do bắt đả quan điếm và Tôn Thất Thuyết và việc phò vua Đức Đế, lập vua Hiệp Hòa, ông bị phò chính Thuyết cách chức đuổi về quê nhà.

Năm 1884, Phan Đình Phùng đả công chức, rồi đả công bắt làm tham biện Sơn phòng Hà Tĩnh.

Hàng ngũ chống Cần Vương

Năm 1885, vua Hàm Nghi mở cuộc kháng Pháp không thành phải chạy ra Tân Sở (Quảng Trị) lánh tránh. Phan Đình Phùng đã quên nỗi hiểm khích riêng, đi cùng với Tôn Thất Thuyết chống Pháp. Hàng ngũ chống Cần Vương[3] của vua, dù đang công tang mẹ, Phan Đình Phùng vẫn đứng ra chiêu tập lập lập ngũ tập hợp các tỉnh Thanh Hóa, Nghệ An, Hà Tĩnh, Quảng Bình, để chống ngoại xâm.

Phan Đình Phùng (1847 - 1895)

Tác Giả: Saigon Echo s̄ u t̄ m
Thứ Hai, 27 Tháng 9 Năm 2010 13:54

Phan Đình Phùng đ̄ c̄ nhà vua phong ch̄ c̄ tán lý quân v̄ , lãnh đ̄ o nghĩa quân xây đ̄ ng căn c̄ t̄ i hai huȳ n H̄ ng S̄ n, H̄ ng Khê, thū c Hà Tĩnh. Theo giúp s̄ c̄ ông có các trí th̄ c nh̄ tī n sĩ Phan Tr̄ ng M̄ u, c̄ nhân Phan Qū ng...và nhī u võ t̄ ng xū t thân t̄ nông dân và nhī u thành ph̄ n khác nh̄ Cao Th̄ ng[4], Lê Ninh, Nguȳ n Chanh, Nguȳ n Tr̄ ch, Lê Văn T̄ c, Phan Đình Phong, Phan Đình Can...

Sū t m̄ i năm (1885-1895), b̄ t ch̄ p m̄ i hī m nguy, gian kh̄ , cū c kh̄ i nghĩa do Phan Đình Phùng lãnh đ̄ o đã giao chī n v̄ i Pháp nhī u tr̄ n, và đã gây cho đ̄ i ph̄ ng nhī u t̄ n th̄ t n̄ ng n̄ , tiêu bī u nh̄ t là tr̄ n V̄ Quang vào năm 1894.

Bút tích Phan Đình Phùng l̄ u gī t̄ i

Vĩ n B̄ o tàng L̄ ch s̄ Vĩ t Nam

Th̄ y không th̄ dùng s̄ c̄ m̄ nh quân s̄ đ̄ tiêu dī t đ̄ c̄ cū c kh̄ i nghĩa, nḡ i Pháp dùng m̄ i cách đ̄ đ̄ , mua chū c Phan Đình Phùng. Nḡ i Pháp còn l̄ i đ̄ ng các c̄ ng s̄ nh̄ Lê Kinh H̄ p, Phan Tr̄ ng M̄ u, Võ Khoa, Hoàng Cao Kh̄ i vī t th̄ l̄ y “tình x̄ a nghĩa cũ” đ̄ khuyên hàng, nh̄ ng tr̄ c̄ sau ông v̄ n m̄ t lòng c̄ tuȳ t. Nḡ i Pháp l̄ i dùng Nguȳ n Thân và nh̄ ng c̄ ng s̄ khác ra s̄ c̄ đàn áp, b̄ t thân nhân và khai qū t m̄ m̄ t̄ tiên ông, v̄ n không làm ông s̄ n lòng.

Năm 1893, Cao Th̄ ng t̄ tr̄ n khī n Phan Đình Phùng b̄ m̄ t đ̄ m̄ t c̄ ng s̄ đ̄ c̄ l̄ c. Năm 1895, Pháp đ̄ u Nguȳ n Thân ph̄ i h̄ p cùng công s̄ Ngh̄ An là Duvillier đem 3.000 lính đi đàn áp cū c kh̄ i nghĩa H̄ ng Khê. Quân ch̄ l̄ c c̄ a Phan Đình Phùng b̄ đ̄ i ph̄ ng bút đ̄ ng tī p v̄ n, nên vũ khí, l̄ ng th̄ c, quân s̄ th̄ y đ̄ u thī u th̄ n, khó bù đ̄ p. M̄ i l̄ n đ̄ i ph̄ ng t̄ n công, nghĩa quân ch̄ có th̄ ch̄ y quanh t̄ núi Qū t r̄ i tr̄ v̄ núi V̄ Quang, và không th̄ đ̄ đầu lâu quá 3 ngày.

Ngày 17 tháng 10 năm 1894, Phan Đình Phùng đã t̄ p h̄ p l̄ c l̄ ng, đánh th̄ ng m̄ t tr̄ n l̄ n, đ̄ i ph̄ ng m̄ t nhī u vũ khí và b̄ gī t ch̄ t r̄ t nhī u, nh̄ ng v̄ n không sao xoay chuȳ n đ̄ c̄ tình th̄ . Tr̄ n chī n th̄ ng này cũng là tr̄ n cū i cùng. Quân Nguȳ n Thân ngày m̄ t xī t ch̄ t vòng vây, gī a lúc đen t̄ i, Phan Đình Phùng b̄ b̄ nh̄ l̄ n̄ ng[5] và m̄ t vào ngày 28 tháng 12 năm 1895, h̄ ng đ̄ ng 49 tū i. Thi hài ông đ̄ c̄ an táng bí m̄ t đ̄ i chân núi Qū t.

M̄ i hai ngày sau khi Phan Đình Phùng m̄ t, Nguȳ n Thân m̄ i t̄ i đ̄ c̄ căn c̄ nghĩa quân. Do có nḡ i vì hám l̄ i đ̄ m ch̄ nên Nguȳ n Thân đã tìm đ̄ c̄ m̄ Phan Đình Phùng. Nguȳ n Thân cho qū t m̄ , đ̄ đ̄ u đ̄ t cho x̄ ng th̄ t ông cháy thành tro, r̄ i tr̄ n vào thū c s̄ ng b̄ n xū ng sông La[6].

Ch̄ t̄ ng m̄ t, nhī u t̄ ng lãnh cũng vì s̄ ng lâu n̄ i r̄ ng núi đ̄ c̄ đ̄ a nên b̄ đau ò m̄ và qua đ̄ i. M̄ t s̄ nḡ i rút qua Xiêm, m̄ t s̄ ra hàng, m̄ t s̄ khác nh̄ Tôn Th̄ t Hoàng, Hī p Tuân, Phan Đình Thō i, Tôn Th̄ t Đ̄ nh... chī n đ̄ u cho đ̄ n khi b̄ b̄ t. Th̄ c dân Pháp đã cho x̄ t̄ c̄ th̄ y 23 nḡ i ch̄ huy trong cū c kh̄ i nghĩa ò H̄ ng Khê.

Tác phẩm

Hì n nay th̄ vãn c̄ a Phan Đình Phùng ch̄ m̄ i s̄ u t̄ m đ̄ c̄ m̄ t s̄ bài.

- Câu đ̄ i: Đ̄ u Lê Ninh, Khóc Cao Th̄ ng
- Th̄ : Đáp h̄ u nhân ký thi, Th̄ ng tr̄ n h̄ u c̄ m tác, Kì n nguy binh thi c̄ m tác, Phúc đáp Hoàng Cao Kh̄ i, Lâm chung th̄ i tác...
- Th̄ : kính ký Hoàng Cao Kh̄ i th̄
- S̄ : Vī t s̄ đ̄ a d̄ [7]

Giai thoại

Năm 1886, anh c̄ a Phan Đình Phùng là Phan Đình Thông đang gī cánh quân ̄ huȳ n Thanh Ch̄ ng (Ngh̄ An), b̄ th̄ h̄ làm ph̄ n nên b̄ Pháp b̄ t. Lê Kinh H̄ p v̄ n là b̄ n thân Phan Đình Phùng, nên vī t th̄ khuyên b̄ n v̄ hàng đ̄ c̄ u l̄ y anh, đ̄ m̄ m̄ cha ông kh̄ i b̄ khai qū t. Phan Đình Phùng c̄ i l̄ t, nói v̄ i nḡ i đ̄ a th̄ :

Tôi có m̄ t ngôi m̄ r̄ t to nên gī là đ̄ t n̄ c̄ Vī t Nam, có m̄ t ngôi m̄ r̄ t to là m̄ y m̄ i trī u đ̄ ng bào. N̄ u v̄ hàng, đ̄ s̄ a sang ph̄ n m̄ c̄ a cha ông mình, thì ngôi m̄ c̄ n̄ c̄ kia ai gī ? V̄ đ̄ c̄ u v̄ t ông anh mình, thì anh em trong n̄ c̄ ai c̄ u?

Sau khi cho khai qū t m̄ m̄ t̄ tiên c̄ a Phan Đình Phùng ̄ làng Đông Thái vào năm 1894, Pháp cho b̄ t giam luôn nh̄ ng nḡ i thân t̄ c̄ a ông. Hoàng Cao Kh̄ i lúc đó đang là kinh l̄ c̄ s̄ B̄ c K̄ , v̄ n là nḡ i đ̄ ng h̄ ng và là thông gia v̄ i Phan Đình Phùng, lī n ḡ i cho ông m̄ t b̄ c th̄ chiêu hàng b̄ ng nh̄ ng l̄ i l̄ h̄ t s̄ c thân m̄ t, đ̄ khuyên b̄ n đ̄ ng ch̄ ng đ̄ i tân trī u (sau vua Hàm Nghi là Đ̄ ng Khánh) và Pháp n̄ a. Sau khi xem xong, Phan Đình Phùng th̄ dài nói:

Tôi đã quȳ t làm cái công vī c c̄ a vua (Hàm Nghi) ̄ y thác, dân trông mong t̄ i cùng, thì d̄ u cho s̄ m sét búa rìu, quȳ t cũng không lay chuȳ n và thay đ̄ i chí h̄ ng đ̄ c̄ .

Phan Đình Phùng vī t th̄ phúc đáp, r̄ i ân c̄ n đ̄ n Phan Văn Mân, nḡ i anh nhà bác và là nḡ i mang th̄ , đ̄ ng tr̄ lên núi V̄ Quang n̄ a.[8]

Bài th̄ tuȳ t m̄ ng

Lâm chung th̄ i tác

Nhung tr̄ ng ph̄ ng m̄ nh th̄ p canh đông,

Võ l̄ c̄ y nhiên v̄ t̄ u công.

Cùng h̄ ngao thiên nan tr̄ ch nh̄ n,

Ph̄ đ̄ b̄ n đ̄ a th̄ ng đ̄ n phong.

C̄ u trùng xa giá quan s̄ n ngō i,

T̄ h̄ i nhân dân th̄ y h̄ a trung.

Trách v̄ ng dũ long ̄ u dũ đ̄ i,

T̄ ng môn thâm t̄ quý anh hùng.

Đ̄ ch nghĩa:

Làm lúc s̄ p m̄ t

Vâng m̄ nh̄ ch̄ n binh nhưng đã m̄ i năm,

M̄ u l̄ c̄ đánh gī c v̄ n ch̄ a nên đ̄ c̄ vī c gì.

Phan Đình Phùng (1847 - 1895)

Tác Giả: Saigon Echo s̄ u t̄ m
Thứ Hai, 27 Tháng 9 Năm 2010 13:54

*Dân chúng cùng đ̄ ng đ̄i kh̄ kêu tr̄ i nh̄ đàn nh̄ n không có c̄ ,
B̄ n xâm l̄ c còn đ̄ng đ̄ n nh̄ ong kh̄ p m̄ i n̄ i.
Xa giá c̄ a vua (Hàm Nghi) đ̄ng ̄ ngoài quan san,
Nhân dân b̄ n b̄ nh̄ s̄ ng trong n̄ c s̄i l̄ a b̄ ng.
Trách nh̄ m càng cao thì m̄ i lo càng l̄ n,
Nghĩ mình cũng trong c̄ a t̄ ng, mà riêng th̄ n v̄ i t̄ ng anh hùng.*

Đánh giá

V̄ võ công

Kh̄ i nghĩa H̄ ng Khê do Phan Đình Phùng lãnh đ̄ o là cū c kh̄ i nghĩa có quy mô l̄ n nh̄ t và kéo dài nh̄ t trong phong trào C̄ n V̄ ng cū i th̄ k̄ 19. Cū c kh̄ i nghĩa đã phát huy đ̄ c tinh th̄ n đoàn k̄ t, s̄ ng h̄ c̄ a nḡ i dân ̄ mī n xuôi l̄ n mī n nḡ c, c̄ v̄ s̄ c l̄ c l̄ n c̄ a c̄ i v̄ t ch̄ t.

V̄ quân s̄ , nghĩa quân đ̄ c t̄ ch̄ c theo l̄ i chính qui, có k̄ lū t nghiêm minh và cùng kī u trang ph̄ c; bī t s̄ đ̄ ng các ph̄ ng th̄ c tác chī n linh hō t, phong phú, bī t phát huy tính ch̄ đ̄ ng, sáng t̄ o khi giáp tr̄ n v̄ i đ̄ i ph̄ ng. Trong đ̄ i ngũ đã có s̄ t̄ ch̄ c, s̄ hū n luȳ n đ̄ y đ̄ và đ̄ c trang b̄ khá đ̄ng hoàng, khī n đ̄ i ph̄ ng cũng ph̄ i h̄ t s̄ c kh̄m ph̄ c.

T̄ ng đ̄i Phan Đình Phùng t̄ i bùng binh

*tr̄ c B̄ u đ̄i n Ch̄ L̄ n, qū n 5, Thành
ph̄ Saigon*

Phan Đình Phùng m̄ t, cū c kh̄ i nghĩa H̄ ng Khê cũng tan rã. Song, công cū c vì đ̄ i nghĩa này r̄ t x̄ ng đáng là đ̄ nh cao c̄ a phong trào C̄ n V̄ ng. Đây cũng là th̄ i đ̄i m k̄ t thúc s̄ m̄ ng lãnh đ̄ o c̄ a t̄ ng l̄ p sĩ phu phong kī n Vī t Nam ch̄ ng Pháp.[9]

V̄ văn nghī p

Qua s̄ tác ph̄ m, tuy ít ̄ i c̄ a ông, nḡ i ta đ̄ nh̄ n th̄ y con nḡ i c̄ a Phan Đình Phùng luôn vì dân, bī t đ̄ a vào dân, luôn kiên quȳ t chī n đ̄ u ch̄ ng Pháp đ̄ n cùng, không h̄ m̄ c ph̄ i b̄ cảm đ̄ c̄ a đ̄ i ph̄ ng.

Và cũng qua Lâm chung th̄ i tác, mà l̄ i l̄ h̄ t s̄ c bi thī t, Phan Đình Phùng đã b̄ c l̄ mình là m̄ t nhà nho trung nghĩa sáng sū t, b̄ i ông hī u rõ s̄ th̄ t b̄ i không th̄ tránh kh̄ i c̄ a cū c đ̄i n đ̄ t n̄ c lúc b̄ y gī ...[10]

T̄ ng nh̄

Kh̄ c Phan Đình Nguyên
(Khóc Phan Đình Nguyên)

D̄ ch nghĩa:

*Th̄ m̄ nh nh̄ ch̄ tre, th̄ t có th̄ khôi ph̄ c kinh đô,
Đau xót vì công m̄ i năm, s̄ p thành thì th̄ t b̄ i.*

Phan Đình Phùng (1847 - 1895)

Tác Giả: Saigon Echo s̄ u t̄ m
Thứ Hai, 27 Tháng 9 Năm 2010 13:54

Ch̄ bū n tr̄ u đ̄nh d̄ng v̄ng l̄ a c̄ ng c̄ v̄ c h̄a,
Đ̄u x̄t th̄ y d̄n ch̄ng đ̄ t l̄ h̄ ng đ̄ y t̄ ng kh̄c.
Tay k̄o l̄ i n̄i s̄ng, l̄ng ch̄ a ch̄ t
Th̄n c̄ i sao C̄ , sao V̄ nh̄ khi c̄n s̄ ng
Ai qua n̄ i th̄ ng tr̄ n nḡy x̄ a,
Nḡn n̄m c̄n kh̄ n cho nḡ i ta đ̄ y l̄ .[11]
Đ̄o T̄ n

H̄i n nay, t̄n Phan Đ̄nh Phùng đ̄ c̄ d̄ng đ̄ đ̄ t t̄n cho tr̄ ng h̄ c, đ̄ ng ph̄ t̄ i nhī u t̄ nh
th̄n tr̄n kh̄ p n̄ c Vī t Nam.